

Az MTA szervezete kultúrnemzeti alapokon

I. A HATÁROKON TÚLI AKADÉMIAI SZERVEZETEK ÉS KUTATÁSTÁMOGATÁS KIÉPÍTÉSÉRŐL • Nyitás: Domus-program, 1996 • Szülőföld-program, 2000

II. A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK TUDOMÁNYOS MŰKÖDÉSÉNEK SEGÍTÉSE • Kisebbségkutató Műhely, 1998–2000 • Hazai kisebbségi önkormányzatokkal

A Magyar Tudományos Akadémia az új elnöki program részeként 1996 nyarán megkezdte az akadémiai kutatásszervezet kultúrnemzeti alapokra helyezését. Ennek értelmében hosszú távú feladatának tekintette a *határokon túl élő* és magukat magyarnak valló kutatói társadalom szervezését, valamint feladatának tekintette a *magyar államon belül élő nemzeti kisebbségek* tudományos szerveződésének és működésének támogatását.

I.

A HATÁROKON TÚLI AKADÉMIAI SZERVEZETEK ÉS KUTATÁSTÁMOGATÁS KIÉPÍTÉSÉRŐL

NYITÁS: DOMUS-PROGRAM, 1996

A határokon túli magyar kutatók szervezésére az elnök önálló elnöki bizottságot hívott létre (Határokon Túli Magyar Tudományosság, elnök Berényi Dénes akadémikus, 1996. június 28.).* Programot fogalmazott meg, amelynek értelmében az 1996–99 közötti hároméves akadémiai periódusban:

*Magyar
Tudományosság
Külföldön,
1996*

a) ki kell alakítani a külföldön élő magyar tudósok szerves kapcsolatrendszerét az MTA-val (osztályaival, bizottságaival és kutatóintézeivel),

2000. május 24. Előterjesztés a határokon túli magyar tudományosság ügyében összehívott értekezleten az MTA, a Miniszterelnöki Hivatal, a Külügyminisztérium, az Oktatási Minisztérium közös értekezlete részére.

*1996. június 28. „A Határokon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottság megalakítása”.

b) ki kell alakítani a külföldön élő junior és senior kutatókra és az Akadémia külső tagjaira kiterjedő magyarországi ösztöndíjrendszert.

Kapcsolat-program Ennek a programnak értelmében 1997 januártól az Akadémia külső tagjai (1990 óta létező formális cím) a hazai osztályrendezvényekre rendszeresen meghívást nyernek (ehhez megkapják az évi kéthetes magyarországi tartózkodás szállás- és ellátmányköltségét), ezen túlmenően kapják az Akadémia és a Magyar Tudomány c. folyóiratokat és egy szakmai közismereti folyóiratot, valamint a Nemzeti Stratégiai Kutatások eredményeit közlő folyóiratot, az Ezredfordulót. Ez 140, a világ különböző részén élő akadémiai külső tagot érint.

Domus Hungarica, 1997 1997 áprilisában indult meg a Domus Hungarica Scientiae et Artium elnevezésű program.* A program értelmében a külföldön élő senior és junior korosztály kutatói megpályázhatnak magyarországi ösztöndíjat, amelyet valamelyik egyetemi tanszéken vagy kutatóintézetnél hasznosítanak. Szállást az e célra a Professzorok Házában kialakított Domusban kapnak, amelyet 1997. szeptember 29-én nyitottunk meg. Az 1997–98. évben összesen 541 hónap (senior 360, junior 181), 1999-ben 277 hónap (senior 234, junior 43) ösztöndíjat adott ki a kuratórium. A programot 1997 szeptemberétől az MTA és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közösen finanszírozta. Közösen állította fel a két intézmény a kuratóriumot is. A senior kutatók havi 70 000, a juniorok havi 50 000 nettó forint ösztöndíjat kapnak az ingyenes szálláson, útiköltségen, xerox- és infrastrukturális költségeken túlmenően. (A program adminisztrációját a Határokon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottság titkársága, valamint az Akadémián 1998 áprilisában kialakított Kisebbségkutató Műhely titkársága végzi.)** Az 1999. év során a program több részletkérdésében folyamatos egyeztetések történtek az Oktatási Minisztérium és az MTA vezetői között.

Nyit a Bolyai-ösztöndíj-rendszer Az 1997-ben induló Bolyai-ösztöndíjrendszert az MTA megnyitotta a határokon túli fiatal kutatók számára is. Ez azt jelenti, hogy a hároméves rendszerbe évente 25 határokon kívüli magyar fiatal kutató kerül be, akik magyarországi tudományos műhelyben töltik eredményorientált (disszertációkészítésre kapott) ösztöndíjas idejüket. 1999-től a Bolyai-ösztöndíj otthon – azaz nem csak Magyarországon – is igénybe vehető. (Az ösztöndíj a mindenkori minimálbér háromszorosa.)

1999-ben a közgyűlésen joggal állapították meg: a Domus-program kereteit kialakultnak vesszük (1999. május 3–4.).*** A következő időszak hároméves programja (2000–2003) arra törekszik, hogy az Akadémia

* 1997. április 20. „A Domus Hungarica Scientiae et Artium alapításáról”.

** 1998. április 1. „Tézisek a kisebbségi létről”.

*** 1999. május 3. „Új szintézist! (Közgyűlési beszámoló)”.

járuljon hozzá a határokon túl élő magyar kutatók *otthoni kutatási* körülményeinek javításához.* Ennek értelmében került meghirdetésre 1999-ben: az MTA *köztestületi tagságát* ki kell terjeszteni a határokon túlra.

SZÜLŐFÖLD-PROGRAM, 2000

Az új program céljai:

a) A határokon túl élő nem akadémikus kutatók felvétele a köztestületi tagok közé.

b) Kialakítani a határokon kívüli köztestületi tagok szervezési rendjét. E szervezési rend igazodjon a térség kiépülő eurorégió szervezetéhez, központjai az MTA regionális központjai legyenek (Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Veszprém).

c) Kialakítani – a kormányzattal és az e célra létrehívott alapítványokkal közösen – a határokon túli magyar kutatók otthoni munkájának finanszírozhatóságát.

d) A határokon túli szervezeti kiterjeszkedéssel egy időben a magyarországi nem magyar kisebbségek tudományos működésének segítése.

A program kereteinek meghatározására 1999. október 25-én az Akadémia elnöke tárgyalásokat folytatott Németh Zsolttal, a KÜM politikai államtitkárával, és Szabó Tiborral, a HTMH elnökével. Az elnök e megbeszélés alapján az Akadémia december 6-i közgyűlésén ismertette az Akadémia kultúrnemzeti alapokra helyezése második szakaszának (2000–2003) programját.

Kormányzat és MTA

2000. március 6-án az elnök 752, a szomszédos országokban élő, az ottani minősítési rendszer szerint minősítettnek tekinthető magyar kutatónak küldött levelet, belépési nyilatkozat kíséretében. (Ezt megelőzően az elnök és a Határokon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottság titkárai december 17-én látogatást tettek Pozsonyban, tárgyalásokat folytatva a szlovák akadémia, a szlovák kormány és az ottani magyar szervezetek képviselőivel a tudományos szervezet kiépítésének gyakorlati megvalósításáról. – 1999. október 1-jétől az Akadémia köztisztviselői karába beemeltük a határokon túli program adminisztrációját, amely 2000. februárig elkészítette a köztestületi tagságra számba jöhető határokon túli kutatók kataszterét.)

A köztestület kiterjesztése

2000. június 30-ig a program szerint állást kell foglalni a következő kérdésekben:

a) A jelentkező köztestületi tagok szervezési rendje. (A már kialakult javaslat: a határokon túli magyar kutatók részben legyenek –

* 1999. december 6. „Az új szintézis érdekében. (Hároméves program)”.

A regionális központok szerepe: Pécs, Veszprém, Miskolc, Debrecen, Szeged, magyarországi 10 ezer tagtársukhoz hasonlóan – az MTA köztestületének tagjai, ugyanolyan jogokat élvezve, kivéve a választásokon való részvételt. Ilyen értelemben kapcsolódnak az Akadémia egyes osztályainak és bizottságainak munkájához. És a magyarországi köztestületi tag-sághoz hasonlóan az Akadémia öt *regionális szervezetének* rendezvényein, pályázatain vegyenek részt. Az erre vonatkozó terv térképre vetítve és a regionális központok teherbírását figyelembe véve készült el.) Június 1-jéig várjuk a visszajelentkezéseket, számuktól függ a program további alakítása.

Ösztöndíjak a szülőföldön b) Állást kell foglalni a határokon túlra kijuttatható további ösztöndíjak és kutatási támogatások rendszeréről. Javasoljuk a kormányzati szerveknek, hogy e célból május második felében hívjanak össze hazai munkakonferenciát. Ennek célja az Oktatási Minisztérium, a Külügyminisztérium, a HTMH, az Illyés-alapítvány, az Apáczai-alapítvány, valamint a Magyar Tudományos Akadémia programjainak összehangolása. Ennek előkészítésére hívja meg az Akadémia elnöke az októberi megbeszélés résztvevőit március 27-ére.

II.

A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK TUDOMÁNYOS MŰKÖDÉSÉNEK SEGÍTÉSE

KISEBBSÉGGKUTATÓ MŰHELY, 1998–2000

Kisebbség-kutatás-konzolidációs fejlesztés A Magyar Tudományos Akadémia szervezetének kultúrnemzeti alapokra helyezése megkívánja azt, hogy a *magyarországi kisebbségi tudományos irodalom és kutatómunka* akadémiai támogatásban is részesüljön. Az elnök ennek megvitatására akadémikusokból álló testületet hívott össze, amely 1996. október 14. és 1997. november 17. között több ülésen tárgyalta az Akadémia előtt álló tennivalókat. Állást foglalt amellett:

a) az Akadémia hozzon létre az intézethálózat-fejlesztési programján belül Kisebbségkutató Műhelyt (intézetet) a közép-európai kisebbségi kérdés tanulmányozására;

b) a Kisebbségkutató Műhely hangsúlyosan foglalkozzék a határokon túli magyarság, valamint a hazai kisebbség körében végbemenő társadalmi-kulturális folyamatokkal;

c) a Kisebbségkutató Műhely folytasson koordinációs tevékenységet az azonos kultúrák összekötése érdekében az államhatároktól függetlenül; (magyar–magyar, szlovák–szlovák, német–német, román–román, délszláv–délszláv stb.);

d) kiemelten foglalkozzék koordinációs tevékenységében a hazai cigányságot kutató műhelyekkel és azoknak a cigány önkormányzatokkal történő összekapcsolásával.

E program értelmében 1998. április 27-én megnyílt a Kisebbségkutató Műhely, és programot fogadott el a magyarországi kisebbségek, valamint a határokon túli magyarság jelen és történelmi folyamatainak kutatásáról.* 1999. szeptember 10-én e programot megvitattuk a Nyugat-Európában, Flensburgban hasonló céllal működő, a nyugat-európai kisebbségeket vizsgáló testvérintézetrel. Programmeghatározó és tudományos konferencia volt ez.** 1999. október 15-én a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatallal közösen szervezett konferencia tárgyalta a kisebbségek kapcsolatrendszerét. (A Kisebbségkutató Műhely 1998 decemberétől egyeztetette folyamatosan programját a NEKH-val.)

*Európában
a kevés között*

HAZAI KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOKKAL

Az Akadémia 2000–2003 közötti programjának meghatározásában hangsúlyosan szerepelt a Kisebbségkutató Műhely koordináló szerepének erősítése. 1999. december 9-én az elnök, valamint a Kisebbségkutató Műhely kuratóriuma és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal konzultációt folytatott a hazai *kisebbségi önkormányzatok vezetőivel****. Egyetértés volt abban, hogy a központ alkalmazzon öt olyan koordinátort, akiknek feladata: részben a hazai kisebbségkutató műhelyek és a Kisebbségkutató Műhely munkájának koordinálása, valamint a Kisebbségkutató Műhely összeköttetésének kiépítése a szlovákiai, kárpátaljai, romániai, jugoszláviai és horvátországi magyar kutatóközpontokkal. (A Kisebbségkutató Műhely intézetté alakulásáról és így akadémiai bázisba való beemeléséről ez év végéig kell a közgyűlésnek állást foglalnia.)

*Kisebbségi
kutatást
szervezők*

Az akadémiai vezetésnek ez év nyaráig állást kell foglalnia a következő kérdésekben:

*Munka-
megosztás
Akadémia
és a kormány
között*

a) el tudja-e vállalni az MTA Kisebbségkutató Intézete a magyarországi nemzeti kisebbségek kutatóműhelyeinek segítségét;

b) mennyiben képes az MTA a Kisebbségkutató Műhelyből egy részben kutató, részben pedig menedzser- és koordináló intézetet kiépíteni, amely a magyar–magyar, szlovák–szlovák, román–román stb. tudományos kapcsolatrendszer a kutatások (projektek) szintjén működteti;

* 1998. április 1. „Tézisek a kisebbségi létről”.

** 1999. szeptember 10. „A kisebbségek és a civil szerveződések jövője az Európai Unióban”.

*** 1999. december 9. „A magyarországi kisebbségek tudományossága. (Akadémia és kisebbségpolitika)”.

c) milyen munkamegosztás alakulhat ki az akadémiai és a kormányzati intézmények között?

Megrendelések

A kérdésekre választ ez év júniusáig kell adni. Ez év március 16-án Doncsev Tosó, a NEKH elnöke látogatást tett az Akadémia elnökénél, és jelezte: 2001. januártól a hivatal szerződésben rögzített partnerkapcsolatra törekszik majd az MTA Kisebbségkutató Műhellyel. Amennyiben abból önálló intézet alakul, rendszeres megrendelésekkel szeretné foglalkoztatni azt. Amint a határokon túli szervezeti rend kialakítása ügyében, úgy a magyarországi kisebbségi kutatások akadémiai helyzetéről is június második felében kell dönteni.

*

Őszinte törekvésünk, hogy a kormányzati és civil intézmények áttekinthető szervezeti és finanszírozási rendben foglalkozzanak a határokon túli magyar és az államhatáron belüli nem magyar kisebbségek kutatói tudományos működésének támogatásával. Meggyőződésünk: az anyanyelv szinten tartása a tudományos irodalomban éppolyan fontos, mint a kisebbségek történelmének, jelenének és jövőjének tanulmányozása. Mindkettő a közép-kelet-európai nemzeti sokszínűség megmaradásának feltétele. Mindkettő e kis kultúrák modernizálásának feltétele.

Kézirat. Sokszorosítva szétesztva 50 példányban